UDK 811.163.6'367.627
Janez Orešnik
Filozofska fakulteta v Ljubljani

SLOVENSKI GLAVNI ŠTEVNIKI V LUČI JEZIKOVNE NARAVNOSTI

V Sloveniji smo naravno skladnjo celovške šole razširili v »našo teorijo«, ki preučuje vedenje (bolj ali manj) sopomenskih skladenjskih izrazov, tu imenovanih skladenjske dvojnice. Naša teorija je ponazorjena z nekaterimi oblikoslovnimi in (obliko)skladenjskimi vidiki slovenskih glavnih številnikov. Gradivo je razdeljeno na 7 »izpeljav« (katerih vsebina je navedena v angleškem povzetku sestavka).

In Slovenia, the natural syntax of the Klagenfurt brand has been extended to »our theory,« which studies the behaviour of (near-)synonymous syntactic expressions, here called syntactic variants. The theory is illustrated with morphological and (morpho)syntactic aspects of Slovenian cardinal numerals. The language material is divided into 7 »deductions« (whose subject-matter is listed in the English summary of the paper).

Ključne besede: naravnost, (obliko)skladnja, glavni številnik

Key words: naturalness, (morpho)syntax, cardinal numeral

Tvarina tega prispevka je (univerzalna jezikovna) teorija, ki jo je v Sloveniji (pod mojim vodstvom) razvilo nekaj mlajših jezikoslovcev; svoja dognanja preverjamo zvečine ob angleškem, nemškem in slovenskem jezikovnem gradivu. Podlaga našega dela je (jezikovna) teorija naravnosti, kakor so jo razvili predvsem na nekaterih avstrijskih in nemških univerzah; prim. Mayerthaler (1981), Wurzel (1984), Dressler in dr. (1987), Stolz (1992); pregled Dressler (2000). Teorijo naravnosti so izkoristili tudi v skladnji, zlasti na Univerzi v Celovcu; osnovne objave so Dotter (1990), Mayerthaler & Fliedl (1993), Mayerthaler in dr. (1993, 1995, 1998). K celovški naravni skladnji je slovenska delovna skupina izdelala podaljšek, ki se v nadaljevanju imenuje »naša teorija«.

Naša teorija preučuje vedênje (obliko)skladenjskih, v manjši meri oblikoslovnih izrazov, tu imenovanih dvojnice. Kadar se da par dvojnic umestiti v isto lestvico naravnosti, in se torej sme trditi, da je ena dvojnica bolj naravna od druge, more naša teorija pobliže določiti slovnične lastnosti takih dvojnic.

Teorija naravnosti se naslanja na dve temeljni povedji: »zaznamovan« in »naraven«. Iz zornega kota naše teorije ni videti razloga za razlikovanje med njima, zato v nadaljevanju rabim dosledno samo eno povedje, namreč »naraven«. (Táko stališče je nakazano že v Mayerthaler 1987: 50.)

Poleg strokovnih izrazov »naraven«, »naravnost« in »lestvica naravnosti« je treba uvesti izraza »sym-vrednost« in »sem-vrednost« (prevzeta iz Mayerthaler 1981: 10 in širše). Sym-vrednost zadeva naravnost izraza glede na način kodiranja. Sem-vrednost zadeva naravnost izraza glede na zapletenost njegove pomenske strani.

Lestvice naravnosti so oblike >sem (a, b) ali oblike >sym (c, č). Oblika >sem (a, b) se ubesedi takole: glede na pomensko zapletenost je a bolj naraven od b. Zaradi lažjega računanja se priredi a-ju visoka sem-vrednost (simbol: >sem »glede na po-

mensko zapletenost bolj naraven«) in b-ju se priredi nizka sem-vrednost (simbol: <sem »glede na pomensko zapletenost manj naraven«). Oblika >sym (c, č) se ubesedi takole: glede na kodiranje je c bolj naraven od č-ja. Zaradi lažjega računanja se priredi c-ju visoka sym-vrednost (simbol: >sym »glede na kodiranje bolj naraven«) in č-ju se priredi nizka sym-vrednost (simbol: <sym »glede na kodiranje manj naraven«).

Predpostavke naše teorije (v mojem najnovejšem različku) so kratko naslednje.

V paru dvojnic nastopa (v vsaki dvojnici) ena izmed naslednjih izbirnih možnosti:

1. najmanj ena >sym-vrednost teži po povezavi z najmanj še eno >sym-vrednostjo in/ali z najmanj eno <sem-vrednostjo;

2. najmanj ena <sym-vrednost teži po povezavi z najmanj še eno <sym-vrednostjo in/ali z najmanj eno >sem-vrednostjo;

3. najmanj ena >sem-vrednost teži po povezavi z najmanj še eno >sem-vrednostjo in/ali z najmanj eno <sym-vrednostjo;

4. najmanj ena <sem-vrednost teži po povezavi z najmanj še eno <sem-vrednostjo in/ali z najmanj eno >sym-vrednostjo.

Skratka, dovoljene so vse teoretično možne povezave sem- in sym-vrednosti razen >sem v povezavi s >sym ali <sem v povezavi s <sym. Na primer, ne pričakuje se, da bi se zgradba z izpustom (= <sym) rabila izključno v netretji osebi (= <sem) ali da bi se opisna zgradba (= >sym) rabila izključno v tretji osebi (= >sem) – kadar je na voljo resnična izbira med slovničnimi osebami.

V gornjih točkah 1–4 omenjena »povezava« se dogaja v notranjosti opazovane enote ALI v neposrednem okolju opazovane enote. Naša teorija zajema obe možnosti.

Prednik predpostavk 1–4 je znano načelo o konstrukcijskem ikonizmu, kakor ga je postavilo naravno oblikoslovje. Načelo se glasi takole. Če in samo če je pomensko bolj zaznamovana kategorija C_j kodirana z več potezami kot manj zaznamovana kategorija C_i, pravimo, da je kodiranje od C_j ikonično (Mayerthaler 1987: 48–9). S povedjem »naraven« se načelo izreče kratko takole: <sem v povezavi s >sym je ikonično. Naša teorija je načelo prenesla še v (obliko)skladnjo in ga nekoliko razširila.

Naša teorija deluje *ex post facto*.

Moje objave v tem duhu: Orešnik (1999, 2000a,b, 2001a,b).

V nadaljevanju ponazarjam teorijo s slovenskimi glavnimi števniki, in sicer z nekaterimi vidiki njihovega oblikoslovja in (obliko)skladnje. Snov je razporejena v oštevilčene »izpeljave«.

1. Moški imenovalnik ednine glavnega števnika se glasi *en* ob navedbi štetega predmeta, drugače pa *eden*, npr. *samo <u>en</u> človek je prišel, samo <u>eden</u> je prišel*. (Prim. Toporišič 2000: 330.)

Oblikoslovni dvojnici: *eden, en* kot moški imenovalnik ednine od 'ena'.

1 Domneve teorije jezikovne naravnosti:

1.1 >sym (bolj razviden, manj razviden) / oblikoslovna enota

Tj. glede na kodiranje je oblikoslovna enota večje razvidnosti bolj naravna kot soodnosna oblikoslovna enota manjše razvidnosti. (Mayerthaler 1981: 35; Mayerthaler in dr. 1998: 186. O pojmu razvidnost glej Mayerthaler 1987: 49.)

Posebni primer od 1.1:

1.1.1 >sym (*eden, en*) / moški imenovalnik ednine od 'ena' v slovenščini

Tj. glede na kodiranje je moški imenovalnik ednine *eden* bolj naraven od moškega imenovalnika ednine *en*, v slovenščini. – *Eden* je bolj razviden kot *en*, ker premore več glasovja.

1.2 >sem (+navedba štetega predmeta, -navedba štetega predmeta) / ob glavnem številniku

Tj. glede na pomensko zapletenost je glavni številnik + šteti predmet bolj naraven kot glavni številnik brez navedbe štetega predmeta. – Tipološko prevladuje, da stoji ob glavnem številniku še navedba štetega predmeta. Vse tipološko prišteva teorija jezikovne naravnosti k sem-naravnosti.

2 Domneve naše teorije o oblikoslovnih dvojnicah:

2.1 >sym teži po povezavi s <sem

2.2 <sym teži po povezavi s >sem

3 Posledice:

Iz 1.1.1, 1.2 in 2.1 se da sklepati:

3.1 Če je kak razloček med oblikama moškega spola ednine *eden* in *en*, tako da se ena oblika rabi z navedbo štetega predmeta, druga brez navedbe štetega predmeta, potem teži po nenavedbi štetega predmeta oblika *eden*. Q.E.D.

Iz 1.1.1, 1.2 in 2.2 se da sklepati:

3.2 Če je kak razloček med oblikama moškega spola ednine *eden* in *en*, tako da se ena oblika rabi z navedbo štetega predmeta, druga brez navedbe štetega predmeta, potem teži po navedbi štetega predmeta oblika *en*. Q.E.D.

Iz te izpeljave se vidi, da naša teorija ne more napovedati obstoja dvojnosti *eden/en* in ne more napovedati, da eno obliko spremlja navedba štetega predmeta, druge pa ne. A brž ko je znano, da obliki *eden/en* obstajata in da se razlikujeta v tem, da eno spremlja navedba štetega predmeta, druge pa ne, zmore naša teorija napovedati, katero izmed obeh oblik spremlja navedba štetega predmeta in katere ne. Ali drugače: po naši teoriji je veliko bolj verjetno, da se oblika brez navedbe štetega predmeta glasi *eden*, kot da se oblika brez navedbe štetega predmeta glasi *en*, oziroma je veliko bolj verjetno, da se oblika z navedbo štetega predmeta glasi *en*, kakor da se oblika z navedbo štetega predmeta glasi *eden*. Že ta drobna napoved je dosežek, kajti po moji vednosti druge teorije takih napovedi niso zmožne.

Kot že omenjeno deluje naša teorija *ex post facto*. Vendar si je možno zamisliti tudi možnost, da deluje *ante factum*. Recimo, da tvorbena slovnica slovenščine predvidi obstoj dvojnic *eden/en* in navedbo štetega predmeta ob eni ter odsotnost štetega predmeta ob drugi. V tak položaj more naša teorija poseči z napovedjo, da je dvojnica *eden* tista, ki je ne spremlja šteti predmet, in da je dvojnica *en* tista, ki se rabi z navedbo štetega predmeta. Z drugimi besedami povedano, naša teorija pomaga tvorjenje obravnavanega jezikovnega pojava zaključiti.

Ta pripomba velja s potrebnimi spremembami tudi za preostale izpeljave.

2. Moški imenovalnik ednine glavnega številnika se glasi *en* ob navedbi štetega predmeta, drugače pa *eden*, npr. *samo en človek je prišel, samo eden je prišel*. V drugih oblikah glavnega številnika '1' se rabi samo *en-*. (Prim. Toporišič 2000: 330.)

Oblikoslovni dvojnici: *eden* in *en-* kot glavni številnik 'ena'.

1 Domneve teorije jezikovne naravnosti:

1.1 >sem (moški imenovalnik ednine, drugi skloni) / samostalniki in pridevniki v slovenščini

Tj. glede na pomensko zapletenost je moški imenovalnik ednine samostalnikov in pridevnikov bolj naraven kot drugi skloni samostalnikov in pridevnikov v slovenščini. – Imenovalnik je bolj sem-naraven kot drugi skloni. Ednina je bolj sem-naravna kot druga slovnična števila. Moški spol je bolj sem-naraven kot drugi spoli. (Mayerthaler 1981: 14–5.)

1.2 >sem (*eden* & *en-*, samo *en-*) / glavni številnik 'ena' v slovenščini

Tj. glede na pomensko zapletenost je 'ena' izražen z *eden* in *en-* bolj naraven kot 'ena' izražen samo z *en-*. – Lestvica je primerek predloge >sem (A + B, A). Glej točki 4.2–3 te izpeljave.

2 Domneve naše teorije o oblikoslovnih dvojnicah:

2.1 >sem teži po povezavi s še enim >sem

2.2 <sem teži po povezavi s še enim <sem

3 Posledice:

Iz 1.1–2 in 2.1 se da sklepati:

3.1 Če je kak razloček med skloni, ki dopuščajo *eden* in *en-*, in skloni, ki dopuščajo samo *en-*, tako da je sklon ene vrste moški imenovalnik ednine samostalnikov in pridevnikov, skloni druge vrste pa so preostali skloni samostalnikov in pridevnikov, potem teži po tem, da bi dopuščal *eden* in *en-*, moški imenovalnik ednine. Q.E.D.

Iz 1.1–2 in 2.2 se da sklepati:

3.2 Če je kak razloček med skloni, ki dopuščajo *eden* in *en-*, in skloni, ki dopuščajo samo *en-*, tako da je sklon ene vrste moški imenovalnik ednine samostalnikov in pridevnikov, skloni druge vrste pa so preostali skloni samostalnikov in pridevnikov, potem težijo po tem, da bi dopuščali samo *en-*, preostali skloni. Q.E.D.

4 Opombe.

4.1 Prim. izpeljavo 1.

4.2 Predloga >sem (A + B, A) je moj izdelek. Vsaka lestvica te predloge odseva v povezavi z drugo lestvico znano opažanje, da je bolj sem-naravno (manj zaznamovano) tudi bolj pestro. Nekaj zgledov nove predloge je zbranih v Orešnik (2000b). Z vidika pravkar obravnavane snovi so skloni, ki dopuščajo *eden* in *en-*, bolj naravni (ker premorejo več pestrosti) kot skloni, ki dopuščajo samo *en-*.

4.3 Predloga >sem (A + B, A) ima sistematično slabost, ki se pokaže, če se predloga zapiše kot >sem (A + B, X), kjer je X bodisi A bodisi B, tako da je izbira med A in B (v X) samovoljna. Zato ne morejo na X-u predloge temeljiti nikake napovedi. Lestvice predloge >sem (A + B, A) se smejo rabiti v točki Posledice katere koli izpeljave samo tako, da so vsebinsko popolnoma predpostavljene; to se pravi, da morajo stati pred prvo omembo besed »tako da«.

3. V zgradbi glavni številnik + šteti predmet se glavni številniki (ki se v izgovarjavi končajo na) 1–4 rabijo pridevniško, npr. *(sto) štirje vojaki*. »Drugi« glavni številniki se rabijo kot samostalniške zveze, npr. *(sto) pet vojakov*. Obravnavano v tej izpeljavi.

»Drugi« glavni števniki se rabijo kot samostalniške zveze v imenovalniku in tožilniku, npr. *(sto) pet vojakov*, v preostalih sklonih se rabijo pridevniško, npr. *s (sto) petimi vojaki*. Obravnavano v izpeljavi 4.

Zunaj imenovalnika in tožilnika se »drugi« glavni števniki sklanjajo ali ne, npr. *s (sto) pet(imi) vojaki*. Sklanjanje je bolj v rabi kot nesklanjanje. Obravnavano v izpeljavi 5.

Prim. Toporišič 2000: 330.

Skladenjski dvojnici: nizki in manj nizki glavni števniki.

1 Domneve teorije jezikovne naravnosti:

1.1 >sem (nizek, manj nizek) / glavni številnik

Tj. glede na skladenjsko zapletenost so nizki glavni števniki bolj naravni od manj nizkih. (Mayerthaler 1981: 15.)

1.2 >sem (pridevniška, samostalniška) / raba glavnih številnikov

Tj. glede na pomensko zapletenost je pridevniška raba glavnih številnikov bolj naravna of samostalniške rabe glavnih številnikov. – Po jezikih sveta spremlja navadno glavni številnik omemba štetega predmeta, in tedaj je najbolj primerno, da ima glavni številnik pridevniško rabo.

2 Domneve naše teorije o skladenjskih dvojnicah:

2.1 >sem teži po povezavi s še enim >sem

2.2 <sem teži po povezavi s še enim <sem

3 Posledice:

Iz 1.1–2 in 2.1 se da sklepati:

3.1 Če je kak razloček med nizkimi in manj nizkimi glavnimi števniki, tako da ima ena vrsta glavnih številnikov pridevniško rabo, druga vrsta glavnih številnikov pa samostalniško rabo, potem težijo po pridevniški rabi nizki glavni števniki. Q.E.D.

Iz 1.1–2 in 2.2 se da sklepati:

3.2 Če je kak razloček med nizkimi in manj nizkimi glavnimi števniki, tako da ima ena vrsta glavnih številnikov pridevniško rabo, druga vrsta glavnih številnikov pa samostalniško rabo, potem težijo po samostalniški rabi manj nizki glavni števniki. Q.E.D.

4 Opombe.

4.1 Naša teorija ne more napovedati, kje je meja med nizkimi in manj nizkimi glavnimi števniki.

4.2 V točki 3.2 se trdi, da imajo manj nizki glavni števniki samostalniško rabo. V resnici je samostalniška raba omejena na imenovalnik in tožilnik. To se ureja v izpeljavi 4.

4. V zgradbi glavni številnik + šteti predmet se glavni števniki (ki se v izgovarjavi končajo na) 1–4 rabijo pridevniško, npr. *(sto) štirje vojaki*. »Drugi« glavni števniki se rabijo kot samostalniške zveze, npr. *(sto) pet vojakov*. Obravnavano v izpeljavi 3.

»Drugi« glavni števniki se rabijo kot samostalniške zveze v imenovalniku in tožilniku, npr. *(sto) pet vojakov*, v preostalih sklonih se rabijo pridevniško, npr. *s (sto) petimi vojaki*. Obravnavano v tej izpeljavi.

Zunaj imenovalnika in tožilnika se »drugi« glavni števniki sklanjajo ali ne, npr. *s (sto) pet(imi) vojaki*. Sklanjanje je bolj v rabi kot nesklanjanje. Obravnavano v izpeljavi 5.

Prim. Toporišič 2000: 330.

Skladenjski dvojnici: samostalniška in pridevniška raba »drugih« glavnih številnikov.

1 Domneve teorije jezikovne naravnosti:

1.1 >sem (samostalniška raba, pridevniška raba) / samostalniških »drugih« glavnih številnikov

Tj. samostalniška raba »drugih« glavnih številnikov je bolj naravna od pridevniške rabe »drugih« glavnih številnikov. – To sledi iz posledice 3.2 v izpeljavi 3. (Taka izraba neke posledice za tvorbo nove lestvice še ni dovolj podprta z drugimi zgledi, zato je lestvica 1.1 v izpeljavi 4 šibka stran tega sestavka.)

1.2 >sem (imenovalnik & tožilnik, drugi skloni) / im.-tož. jeziki

Tj. imenovalnik in tožilnik sta bolj naravna od drugih sklonov v imenovalniško-tožilniških jezikih. (Mayerthaler in dr. 1998: 167.) – Slovenščina gre med imenovalniško-tožilniške jezike.

2 Domneve naše teorije o skladenjskih dvojnicah:

2.1 >sem teži po povezavi s še enim >sem

2.2 <sem teži po povezavi s še enim <sem

3 Posledice:

Iz 1.1–2 in 2.1 se da sklepati:

3.1 Če je kak razloček med samostalniško in pridevniško rabo »drugih« glavnih številnikov, tako da ena raba zajema imenovalnik in tožilnik, druga raba pa preostale sklone, potem teži po uveljavljanju v imenovalniku in tožilniku samostalniška raba. Q.E.D.

Iz 1.1–2 in 2.2 se da sklepati:

3.2 Če je kak razloček med samostalniško in pridevniško rabo »drugih« glavnih številnikov, tako da ena raba zajema imenovalnik in tožilnik, druga raba pa preostale sklone, potem teži po uveljavljanju v preostalih sklonih pridevniška raba. Q.E.D.

5. V zgradbi glavni številnik + šteti predmet se glavni številniki (ki se v izgovarjavi končajo na) 1–4 rabijo pridevniško, npr. *(sto) štirje vojaki*. »Drugi« glavni številniki se rabijo kot samostalniške zveze, npr. *(sto) pet vojakov*. Obravnavano v izpeljavi 3.

»Drugi« glavni številniki se rabijo kot samostalniške zveze v imenovalniku in tožilniku, npr. *(sto) pet vojakov*, v preostalih sklonih se rabijo pridevniško, npr. *s (sto) petimi vojaki*. Obravnavano v izpeljavi 4.

Zunaj imenovalnika in tožilnika se »drugi« glavni številniki sklanjajo ali ne, npr. *s (sto) pet(imi) vojaki*. Sklanjanje je bolj v rabi kot nesklanjanje. Obravnavano v tej izpeljavi.

Prim. Toporišič 2000: 330.

Skladenjski dvojnici: sklanjani in nesklanjani pridevniški »drugi« glavni številniki.

1 Domneve teorije jezikovne naravnosti:

1.1 >sem (+sklanjan, -sklanjan) / »drugi« glavni številniki v pridevniški rabi

Tj. glede na pomensko zapletenost, so sklanjani »drugi« glavni številniki v pridevniški rabi bolj naravni od nesklanjanih »drugih« glavnih številnikov v

pridevniški rabi. – Če se vsaj nekatere pridevniške besede sklanjajo, je sklanjanje pridevniških besed bolj sem-naravno od nesklanjanja. Podobno: če se vsaj nekateri pridevniki stopnjujejo, je stopnjevanje bolj naravno od nestopnjevanja; če jezik izraža povratnost vsaj včasih s povratnimi zaimki, so slednji bolj naravno sredstvo za izražanje povratnosti kot soodnosni nepovratni zaimki.

1.2 >sem (bolj pogosten, manj pogosten) / enota

Tj. glede na pomensko zapletenost je pogostnejše bolj naravno od manj pogostnega. (V duhu G. Fenk-Oczlon 1991.)

2 Domneve naše teorije o skladenjskih dvojnicah:

2.1 >sem teži po povezavi s še enim >sem

2.2 <sem teži po povezavi s še enim <sem

3 Posledice:

Iz 1.1–2 in 2.1 se da sklepati:

3.1 Če je kak razloček med sklanjanimi in nesklanjanimi pridevniškimi »drugimi« glavnimi števniki, tako da je ena vrsta oblikoslovja pogostna in druga vrsta oblikoslovja manj pogostna, potem težijo po pogostnosti sklanjani pridevniški »drugi« glavni števniki. Q.E.D.

Iz 1.1–2 in 2.2 se da sklepati:

3.2 Če je kak razloček med sklanjanimi in nesklanjanimi pridevniškimi »drugimi« glavnimi števniki, tako da je ena vrsta oblikoslovja pogostna in druga vrsta oblikoslovja manj pogostna, potem težijo po manjši pogostnosti nesklanjani pridevniški »drugi« glavni števniki. Q.E.D.

6. Tisti števni samostalniki, ki ločijo slovnična števila, rabijo pri štetju navadno glavne številke, npr. *en stol, dva stola*. Števni samomnožinski samostalniki rabijo pri štetju ločilne in množilne številke, npr. *enoj(n)e škarje, dvoj(n)e škarje*. (Toporišič 2000: 333–4.)

Skladenjski dvojnici: števni samostalniki, ki ločijo slovnična števila, in samomnožinski števni samostalniki.

1 Domneve teorije jezikovne naravnosti:

1.1 >sem (slovnično, smiselno) / število samostalnikov

Tj. glede na pomensko zapletenost je slovnično število samostalnikov bolj naravno od smiselnega števila samostalnikov. – Glej točko 4.

1.2 >sem (glavni, ločilni/množilni) / številnik

Tj. glede na pomensko zapletenost je glavni številnik bolj naraven od ločilnega/množilnega številnika. (Mayerthaler et al. 1998: 382 pravi, da je glavni številnik bolj sem-naraven od vseh drugih številnikov.)

2 Domneve naše teorije o skladenjskih dvojnicah:

2.1 >sem teži po povezavi s še enim >sem

2.2 <sem teži po povezavi s še enim <sem

3 Posledice:

Iz 1.1–2 in 2.1 se da sklepati:

3.1 Če je kak razloček med številnimi samostalniki, ki ločijo slovnična števila, in samomnožinskimi številnimi samostalniki, tako da ene spremlja pri štetju glavni štev-

nik, druge pa ločilni ali množilni, potem teži številni samostalnik, ki loči slovnična števila, po tem, da bi ga spremljal glavni številnik. Q.E.D.

Iz 1.1–2 in 2.2 se da sklepati:

3.2 Če je kak razloček med številnimi samostalniki, ki ločijo slovnična števila, in samomnožinskimi številnimi samostalniki, tako da ene spremlja pri štetju glavni številnik, druge pa ločilni ali množilni, potem teži samomnožinski številni samostalnik po tem, da bi ga spremljal ločilni ali množilni številnik. Q.E.D.

4 Opomba. Naslednje delne utemeljitve podpirajo misel, da je slovnično število bolj sem-naravno od zgolj smiselnega števila. 1. Slovnično število se lahko uveljavi v celoti, zgolj smiselno samo deloma. Prim. iz angleščine *these scissors are big* 'te škarje so velike' (kjer je samostalnik *scissors* 'škarje' slovnično v množini, po smislu v ednini) nasproti *this team are going to win the cup* 'to moštvo bo odneslo pokal' (kjer je *team* 'moštvo' slovnično v ednini, po smislu v množini). (Drugi zgled je iz Corbett 1999: 16.) 2. Smiselno število kaže zgodovinsko (raznočasijsko) težnjo po umikanju pred slovničnim. Npr. *there are apples if you want one* 'na voljo so jabolka, če hočeš enega' (kjer je beseda *there* slovnični osebek, množina *apples* 'jabolka' pa smiselni osebek), kar se v pogovornem jeziku zdaj umika pred *there's apples if you want one* isti pomen, le ujemanje je s slovničnim osebkom *there*, ne več s smiselnim *apples*. (Zadnji zgled je iz Biber in dr. 1999: 186, 944.) Podobno se mora »ujemanje« s smiselnim osebkom v stavku *Janezu se je sanjalo o avtu* umakniti, bržko se v stavku pojavi imenovalnik (celo če ne zaznamuje prepričljivega osebka): *Janezu so se sanjale čudne sanje*.

7. Pri računanju stojijo glavni številniki v ženskem spolu ednine, npr. *ena in ena je dve*. (Herrity 2000: 129.)

Oblikoslovni dvojnici: pridevniška in posebna računska samostalniška raba glavnih številnikov.

1 Domneve teorije jezikovne naravnosti:

1.1 >sem (vsi trije spoli, samo ženski) / imenovalnik ednine glavnih številnikov

Tj. glede na pomensko zapletenost je tisti imenovalnik ednine glavnih številnikov, ki dopušča vse tri spole, bolj naraven od tistega imenovalnika ednine glavnih številnikov, ki dopušča samo ženski spol. – Lestvica je primerek predloge >sem (A + B, A). Glej točki 4.2–3 izpeljave 2.

1.2 >sem (pridevniška, samostalniška) / raba glavnih številnikov

Tj. glede na pomensko zapletenost je pridevniška raba glavnih številnikov bolj naravna od samostalniške rabe glavnih številnikov. – Po jezikih sveta spremlja navadno glavni številnik omemba štetega predmeta, in tedaj je najbolj primerno, da ima glavni številnik pridevniško rabo.

Posebni primer od 1.2:

1.2.1 >sem (pridevniška, posebna računska samostalniška) / raba glavnih številnikov

Tj. glede na pomensko zapletenost je pridevniška raba glavnih številnikov bolj naravna od posebne računske samostalniške rabe glavnih številnikov.

2 Domneve naše teorije o oblikoslovnih dvojnicah:

2.1 >sem teži po povezavi s še enim >sem

2.2 <sem teži po povezavi s še enim <sem

3 Posledice:

Iz 1.1, 1.2.1 in 2.1 se da sklepati:

3.1 Če je kak razloček med pridevniško rabo glavnih številnikov in posebno računsko samostalniško rabo glavnih številnikov, tako da dopušča ena raba vse spole, druga raba pa samo ženski spol, potem težijo glavni številniki v pridevniški rabi po tem, da bi imeli vse spole. Q.E.D.

Iz 1.1, 1.2.1 in 2.2 se da sklepati:

3.2 Če je kak razloček med pridevniško rabo glavnih številnikov in posebno računsko samostalniško rabo glavnih številnikov, tako da dopušča ena raba vse spole, druga raba pa samo ženski spol, potem težijo glavni številniki v posebni računski samostalniški rabi po tem, da bi imeli samo ženski spol. Q.E.D.

4 Opomba. Štetje *ena, dva, tri...*, z nepričakovano obliko za 'dve', je obrazec. Oblika *dva* se tu najbrž rabi zaradi nalike s sosednjim *ena*.

Literatura

Biber, Douglas, Johansson, Stig, Leech, Geoffrey, Conrad, Susan & Finegan, Edward, 1999: *Longman grammar of spoken and written English*. London: Longman.

Corbett, Greville G., 1999: Agreement. K. Brown & J. Miller (ur.), *Concise encyclopedia of grammatical categories*. Amsterdam: Elsevier. 12–18.

Dotter, Franz, 1990: *Nichtarbitrarität und Ikonizität in der Syntax*. Hamburg: Buske.

Dressler, Wolfgang U., Mayerthaler, Willi, Panagl, Oswald & Wurzel, U. Wolfgang, 1987: *Leitmotifs in natural Morphologie*. Amsterdam: John Benjamins.

Dressler, Wolfgang U., 2000: Naturalness. G. Booij, Chr. Lehmann & J. Mugdan (ur.), *Morphologie: ein internationales Handbuch zur Flexion und Wortbildung*, prvi del. Berlin: de Gruyter. 288–296.

Fenk-Oczlon, Gertraud, 1991: Frequenz und Kognition – Frequenz und Markiertheit. *Folia Linguistica* 25. 361–94.

Herrity, Peter, 2000: *Slovene: A comprehensive grammar*. London: Routledge.

Mayerthaler, Willi, 1981: *Morphologische Natürlichkeit*. Wiesbaden: Athenaion. – Angleška verzija: Mayerthaler (1988).

Mayerthaler, Willi, 1987: System-independent morphological naturalness. Dressler in dr. 1987. 25–58.

Mayerthaler, Willi, 1988: *Morphological naturalness*. Ann Arbor: Karoma.

Mayerthaler, Willi, Fliedl, Günther, 1993: Natürlichkeitstheoretische Syntax. J. Jacobs, A. von Stechow, W. Sternefeld & Th. Vennemann (ur.), *Syntax*, prvi del. Berlin: de Gruyter. 610–635.

Mayerthaler, Willi, Fliedl, Günther, & Winkler, Christian, 1993: *Infinitivprominenz in europäischen Sprachen. Teil I: Die Romania (samt Baskisch).* Tübingen: Narr.

Mayerthaler, Willi, Fliedl, Günther, & Winkler, Christian, 1995: *Infinitivprominenz in europäischen Sprachen. Teil II: Der Alpen-Adria-Raum als Schnittstelle von Germanisch, Romanisch und Slawisch*. Tübingen: Narr.

Mayerthaler, Fliedl, Günther, & Winkler, Christian, 1998: *Lexikon der natürlichkeitstheoretischen Syntax und Morphosyntax*. Tübingen: Stauffenburg.

Orešnik, Janez, 1999: Naturalness: The English *s*-genitive and *of*-phrase. *Studia anglica posnaniensia* 34. 191–200.
– – 2000a: Naturalness: The preterite and present perfect tenses in German. I. Kovačič, M. Milojević-Sheppard, S. Orel-Kos & J. Orešnik (ur.), *Linguistics and language studies: Exploring language from different perspectives*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 21–43.
– – 2000b: Naturalness: The scale formats >sem (+/-A, -0A) and >sem (+/-A, +A). *Linguistica* 40. 237–262.
– – 2001a: Naturalness: The passive in the mainland Scandinavian languages. *Sprachtypologie und Universalienforschung* 54. 26–34.
– – 2001b: Naturalness: Some Slovenian (morpho)syntactic examples. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 3. 3–31.
Stolz, Thomas, 1992: *Sekundäre Flexionsbildung. Eine Polemik zur Zielgerichtetheit im Sprachwandel*. Dva dela. Bochum: Brockmeyer.
Toporišič, Jože, 2000: *Slovenska slovnica*. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Obzorja.
Wurzel, Wolfgang U., 1984: *Flexionsmorphologie und Natürlichkeit.* Berlin: Akademie-Verlag.

Summary

Within Naturalness Theory as practised in the local work, the following morphological and (morpho)syntactic phenomena related to Slovenian cardinal numerals are considered (the numbering refers to the so-called deductions in the main text):

1. Cardinal numeral '1' in the nominative singular masculine. **2.** Cardinal numeral '1' in the nominative singular masculine v. other forms. **3–5.** Adjectival v. noun use of cardinal numeral + unit counted. **6.** The use of cardinal v. other numerals when referring to the number of things. **7.** The form of cardinal numerals in arithmetic.